

La gestió de la prevenció laboral als centres d'ensenyament públic de la Comunitat Valenciana

Títol: La gestió de la prevenció laboral als centres d'ensenyament públic de la Comunitat Valenciana. **Target:** Profesorado en general. **Asignatura:** Prevención. **Autor:** Manel Villar Porta, Licenciado en Ciencias de la información., Profesor de secundaria de "Llengua i literatura valenciana". FC.

1. INTRODUCCIÓ

La prevenció de riscos laborals és un conjunt de tècniques i disciplines destinades a previndre els danys per a la salut derivats de l'activitat laboral. Tanmateix, sota aquesta definició aparentment senzilla trobem una realitat molt més complexa, en part perquè la definició de salut que hom ha acceptat finalment en aquest camp és el que proposa l'Organització Mundial de la Salut (O.M.S.) , institució que fa referència a un estat complet de benestar físic, mental i social que va més enllà de la simple absència de malalties. Per tant, la prevenció de riscos laborals hauria d'actuar amb anterioritat a que es produïra qualsevol alteració d'aquest concepte de salut i hauria d'abastar entre d'altres, riscos físics, químics, biològics, ergonòmics i psicosocials, és a dir, des d'un traumatisme fins a una intoxicació, passant per l'anomenada "síndrome del professor cremat". Val a dir que l'ús del condicional (hauria de) no és sobrer en aquestes primeres consideracions, sobretot si ens referim al sector de l'educació pública.

Quant al marc normatiu, té com a eix central la Llei 31/1995 del 8 de novembre de prevenció de riscos laborals, la data de la qual reflecteix l'endarreriment de la implantació de la prevenció a l'estat. Aquesta llei consisteix en l'adaptació de la directiva europea corresponent i ha sigut desenvolupada i complementada per un nombre considerable de reials decrets, ordres i guies tècniques que han mirat d'abastar la complexitat del món laboral en tots els seus sectors. Paral·lelament a les obligacions i garanties dels actors o de les sancions que imposa l'administració en aquesta matèria, també s'hi expressa la importància de la implantació d'una cultura preventiva arrelada en qualsevol procediment de treball:

"...es tracta d'una Llei que persegueix, abans de res, la prevenció, la seva articulació no es pot basar exclusivament en l'ordenació de les obligacions i les responsabilitats dels actors directament relacionats amb el fet laboral. El propòsit de fomentar una autèntica cultura preventiva, per mitjà de la promoció de la millora de l'educació en aquesta matèria en tots els nivells educatius, involucra la societat en el seu conjunt i constitueix un dels objectius bàsics i d'efecte potser més transcendent per al futur dels que persegueix aquesta Llei."

Per tant, es tracta de fomentar la implicació i la participació activa en les polítiques preventives de treballadors i empresaris, que col·laborarien en l'avaluació dels riscos, en la informació, la formació i la implantació i planificació de les mesures correctores per tal d'eliminar el risc o minimitzar-lo. Però disset anys

després de la promulgació d'aquesta llei, en quin estat es troba la seua aplicació en el nostre sector? Tractarem de contestar aquesta qüestió al llarg de l'article i començarem apuntant que les particularitats que presenta el sector educatiu han dificultat aquests objectius legals per un seguit de factors que tractarem en el punt següent.

2.- PARTICULARITATS DEL SECTOR EDUCATIU PÚBLIC EN MATÈRIA PREVENTIVA.

Fóra massa ambiciós tractar exhaustivament aquestes particularitats, qüestió que hauria de ser abordada amb més profunditat. El que segueix és simplement un intent per centrar i enfocar aquesta qüestió des del punt de vista divulgatiu. És per això que hom trobarà a faltar alguns factors o altres. En qualsevol cas tots aquells punts que esmentem tenen una influència directa en la situació actual de l'ensenyament en matèria preventiva.

La prioritització del benestar dels alumnes.

És ben lògic concloure que la seguretat i la salut dels alumnes ha estat sempre per davant de la dels docents i que els escassos recursos disponibles han estat destinats a millorar la seguretat de les pistes, previndre els conflictes, fer campanyes de conscienciació de la salut o de prevenció del mobbing o millorar l'organització dels temps d'esbarjo, entre d'altres. Així mateix, els factors psicosocials es tenen molt en compte a l'hora de tractar els alumnes segons les noves tendències pedagògiques mitjançant l'anomenada atenció a la diversitat. Potser en aquest punt hi ha hagut un cert grau de deixadesa i ningú no ha pres cura dels professionals que estan pels alumnes pel que fa a la prevenció.

La seguretat com a factor preponderant en la pràctica preventiva.

Si segons la O.M.S., el concepte de salut té a veure amb un estat de complet benestar, és fàcil preveure que la prevenció de riscos laborals en l'àmbit educatiu té molt a veure amb riscos psicosocials i d'organització el treball. Aquests riscos i les seues conseqüències són molt més subtils que els riscos físics o ambientals. En altres paraules, els docents no conduïm maquinària pesant, no solem exposar-nos a productes tòxics, ni solem patir accidents greus que requereixen hospitalització com és el cas d'altres sectors com la construcció o la indústria. El cas és que en la pràctica preventiva es dona la preponderància de la seguretat, que s'ocupa dels efectes aguts dels riscos, sobre la prevenció i la prioritització dels factors de risc físic sobre els psicosocials, molt més difícils d'avaluar i corregir. De fet, en els ensenyaments on sembla estar més implantada la cultura preventiva és en els cicles formatius, precisament per replegar les pràctiques preventives habituals de les seues famílies professionals respectives.

2.3. La mobilitat de les plantilles docents.

Un altre factor a tindre en compte a l'hora d'implantar la cultura preventiva als centres és la mobilitat de les plantilles, si més no en el model anterior a les retallades. La gran quantitat de docents interins i funcionaris en expectativa que canvien cada any de centre han evitat i encara eviten l'estabilitat professional, el coneixement profund del centre i el seu entorn i per tant la seua implicació en aquest tipus de mesures relacionades amb la prevenció de riscos laborals.

2.4. La identificació de l'empresari.

Nascuda i desenvolupada al voltant de la indústria, la disciplina que ens ocupa ha hagut d'adaptar-se a la complexitat inabastable de l'àmbit laboral i per fer-ho havia d'adoptar un punt de vista general aplicable a tots els sectors productius. Aquest ha sigut el de l'empresa privada.

La Llei 31/1995 del 8 de novembre de prevenció de riscos laborals focalitza l'esforç preventiu en la figura de l'empresari, responsable de la implantació de la cultura preventiva en les seues estructures organitzatives i de treball. Ell és l'autèntic promotor de la prevenció i la seguretat, tot i que ha de comptar en tot moment amb la col·laboració dels treballadors.

Però si realitzem la translació de l'empresa privada a l'ensenyament, a qui hem de considerar empresari en el sector de l'educació pública? La figura clau d'aquesta llei s'esvaeix quan afirmem que és l'administració, però tampoc no seria adequat identificar-la amb la directiva del centre d'ensenyament que només hi estarà quatre anys i que sovint ha estat "invitada" a exercir la direcció del centre sense cap tipus de formació específica i amb una sobrecàrrega de feina considerable que s'agreuja retallada rere retallada.

Al remat i com és lògic la titularitat de la figura correspon a l'administració. Però si se'ns han plantejat dubtes a l'hora d'establir amb claredat qui representa la figura de l'empresari, la llei estableix de manera precisa les seues obligacions.

OBLIGACIONS DE L'EMPRESARI

Una vegada que hem introduït el tema que ens ocupa i hem descrit algunes de les particularitats del sector públic educatiu cal que ens ocupem de com s'encasta la prevenció en la realitat docent. Ho farem repassant punt per punt les obligacions de l'empresari en matèria preventiva, modificades per la *Llei 54/2003, de 12 de desembre*, i contrastant-les amb estudis realitzats pel sindicat UGT que coincideixen plenament amb la percepció que tenim els docents d'aquest camp. Segons la llei esmentada, les obligacions bàsiques i específiques de l'empresari són les següents:

"En compliment del deure de protecció, l'empresari haurà de garantir la seguretat i la salut dels treballadors al seu servei en tots els aspectes relacionats amb la feina. A aquests efectes, en el marc de les seves responsabilitats, l'empresari realitzarà la prevenció dels riscos laborals mitjançant la integració de l'activitat preventiva a l'empresa i l'adopció de les mesures que siguin necessàries per a la protecció de la seguretat i la salut dels treballadors, amb les especialitats que es recullen en els articles següents en matèria de pla de prevenció de riscos laborals, avaluació de riscos, informació, consulta i participació i formació dels treballadors, actuació en casos d'emergència i de risc greu i imminent, vigilància de la salut, i mitjançant la constitució d'una organització i dels mitjans necessaris en els termes establerts en el capítol IV d'aquesta llei."

3.1. Integració de la Prevenció de Riscos Laborals en la gestió de l'empresa.

Segons aquesta redacció, l'empresari té l'obligació de promoure la integració de la prevenció en totes i cadascuna de les activitats productives, establint procediments i assignant funcions i responsabilitats en tots els nivells jeràrquics i organitzatius. Implica la implementació de mesures en totes les línies d'activitat de l'organització i la implicació plena de tots els treballadors. Sens dubte, ens trobem davant d'un punt clau en la normativa, de manera que la resta d'obligacions de les quals ens ocuparem tot seguit, constitueixen les condicions necessàries per complir aquesta.

En aquest punt, la percepció dels docents no pot ser més negativa. El paper de promotor que suposadament ha d'assolir l'administració és inexistent. La participació dels docents en matèria preventiva és testimonial quan existeix. Segons dades d'un ampli estudi publicat per la federació d'ensenyament del sindicat UGT, a l'any 2005 vora un 60% dels 750 docents enquestats desconeixien l'existència de la Llei de prevenció de riscos laborals, mentre que un 74% afirmaven desconèixer en què consistien els seus drets i obligacions relacionats amb la prevenció. UN estudi del mateix sindicat sobre les condicions de seguretat als centres de formació professional realitzat amb la col·laboració de la C.E.O.E. pels volts del mateix any, oferia resultats semblants. No disposem a hores d'ara d'estudis més recents, però sí que podem constatar que la situació no ha experimentat una millora considerable.

3.2. Avaluació de riscos.

L'avaluació de riscos constitueix un procediment clau que ha de confegir-se sota la responsabilitat d'un tècnic qualificat i que ha de guiar la resta de les activitats en aquesta matèria. Té per objecte determinar els riscos que existeixen en tots i cadascun dels llocs de treball del centre amb la finalitat d'eliminar-los o reduir-los al màxim quan la primera opció no siga possible. A partir de la detecció inicial dels riscos existents, l'avaluació estableix una planificació de les mesures correctores proposades, la qual inclou qui, com, amb quants recursos i en quin període de temps es duran a terme. Val a dir que l'avaluació inicial necessita de la implicació dels treballadors, al remat, qui més i millor coneix les circumstàncies i els factors que intervenen en el seu lloc de treball.

Segons l'estudi realitzat al 2005 per FETE-UGT sobre 750 enquestes, que ja hem esmentat al punt anterior, el 75% de docents consultats *"desconocen si se ha aplicado o no en su centro un plan de evaluación de riesgos"*. Paral·lelament, el mateix sindicat va realitzar una enquesta específica en centres de Formació Professional on realment existeixen riscos per l'ús de material i ferramenta específica de cada família professional, i el resultat va ser molt semblant. A hores d'ara desconeixem si hi ha alguna enquesta més recent, però si podem afirmar que la situació no ha canviat substancialment. En un sondeig actual realitzat per aquest article entre trenta-un professors que tenen com a mínim cinc anys d'experiència en l'àmbit educatiu de la Comunitat Valenciana, tant fixes com interins o en expectativa, aquest percentatge pujava fins el 80%. Cal fer notar que qui coneixia l'existència de l'avaluació de riscos del seu centre subratllava que l'entenia com un document més de caire burocràtic que es feia al marge del professorat. I tanmateix, la majoria dels consultats havien realitzat una enquesta autonòmica on-line a principis del curs 2010/2011 sobre les condicions de treball del centre, enquesta que va ser enllestida en uns minuts sense saber realment quin era el seu objecte.

3.3. Formació i informació.

Tota la normativa que desenvolupa La Llei 31/1995 del 8 de novembre deixa constància en un o en un altre article de l'obligació de l'empresari de proporcionar als treballadors la formació i la informació necessària en matèria preventiva. Ho fa de manera reiterada i fins i tot repetitiva. I és que si es pretén integrar la prevenció en l'estructura organitzativa i en tots els processos de treball del centre és obvi que aquests aspectes són

cabdals. Són, a més, dos qüestions que s'han d'enfocar des del punt de vista d'un aprenentatge actiu per part del receptor qui ha d'implicar-se de manera completa per tal d'aconseguir establir una veritable cultura preventiva en el sector docent.

Malauradament, la situació real és ben diferent del que estableix la legislació. Ja es podia preveure si s'han llegit els paràgrafs anteriors, però les xifres de 2005 en aquest apartat són més que preocupants. Segons FETE-UGT *“un 87,7% de los docentes reconoce que nunca han recibido cursos formativos específicos en prevención de riesgos laborales y sólo un 3,4% de los que sí lo han hecho se ha limitado a una formación de conocimientos básicos”*. Si atenem als resultats de l'enquesta específica de F.P. *“el 73,8% cree no haber recibido formación para realizar su trabajo “de forma correcta y segura”*.

En el sondeig realitzat per a aquest article, cap dels enquestats recorda haver rebut un curset específic presencial en matèria de prevenció laboral en els darrers anys.

3.4. Consulta i participació

Segons la Llei de Prevenció de riscos laborals, els treballadors han de tindre accés a tota la informació relacionada amb la prevenció de riscos laborals i han de ser consultats per dur endavant qualsevol decisió en matèria preventiva. Aquesta obligació s'expressa a l'article 18 de l'esmentada Llei:

L'empresari ha de consultar els treballadors, i permetre'n la participació, en el marc de totes les qüestions que afectin la seguretat i la salut en el treball, d'acord amb el que disposa el capítol 5 d'aquesta Llei.

Els treballadors tenen dret a fer propostes a l'empresari, com també als òrgans de participació i representació previstos al capítol 5 d'aquesta Llei, adreçades a la millora dels nivells de protecció de la seguretat i la salut a l'empresa.

Aquests drets de consulta i participació seran vehiculats mitjançant els representants dels treballadors, ja siga el delegat de prevenció o el comitè de seguretat i salut. El delegat de prevenció és un representant dels treballadors amb funcions específiques de prevenció que sol coincidir, quan existeix, amb la figura del representant sindical. En canvi, el comitè de seguretat i salut és un òrgan consultiu on participen els representants dels treballadors i de l'empresa que, suposadament, s'ha de constituir en tots els centres que compten amb més de cinquanta treballadors.

No existeixen dades en les enquestes sobre aquest punt, tanmateix el sondeig realitzat amb ocasió d'aquest article mostra que la totalitat dels enquestats desconeix les atribucions del delegat de prevenció o del comitè de seguretat i salut. Tampoc han constatat la seua existència en els centres on han treballat.

3.5. Actuació en casos d'emergència i de riscos greus i imminents.

El pla d'emergència és la “planificació i organització humana per a la utilització òptima dels mitjans tècnics previstos per tal de reduir al mínim les possibles conseqüències que podrien derivar-se'n d'una situació d'emergència”

L'objectiu del pla d'emergència és:

- Tindre avaluats i identificats els riscos potencials.
- Conèixer les mesures preventives necessàries perquè les possibles emergències no es produïsquen.
- Tindre a l'abast els mitjans de protecció escaients per fer front a les emergències si aquestes es produeixen, és a dir, mitjans tècnics i humans.

Potser és en aquest punt on s'ha avançat més, atés que la majoria de participants en el sondeig han participat en simulacres d'incendis, sovint promoguts pel mateix cos de bombers. Però la seua periodicitat i la gran mobilitat geogràfica a la qual han sigut sotmesos els docents, sobretot interins i funcionaris en expectativa de plaça, fa que gran part dels consultats manifesten desconèixer el seu paper i els mitjans amb els quals comptarien en una hipotètica evacuació.

3.6. Vigilància de la salut dels treballadors.

En aquest punt, la legislació obliga l'empresari a vetllar per la salut dels treballadors programant reconeixements mèdics periòdics:

“L'empresari ha de garantir als treballadors al seu servei la vigilància periòdica del seu estat de salut segons els riscos inherents al treball.”

Art. 22 LPRL

Tanmateix, l'incompliment en aquest punt és flagrant per part de l'administració

Segons l'estudi de FETE-UGT a l'any 2005 “un 60% de los encuestados nunca se ha sometido a un reconocimiento médico”. El sondeig sobre 31 professors revela que els interins no han passat mai un reconeixement mèdic, mentre que els funcionaris de carrera han passat només una vegada un d'aquests reconeixements que no ha inclòs ni anàlisi de sang ni anàlisi d'orina, si més no en els darrers anys. Per tant, podem afirmar que la vigilància de la salut en el sector de l'ensenyament de la Comunitat Valenciana ni és vigilància ni és periòdica.

4. CONCLUSIONS

Una vegada repassades totes i cadascuna de les obligacions marcades en la llei per a l'empresari és l'hora de les conclusions que no poden ser positives en cap sentit. Abans, però cal contextualitzar-les, sobretot per aquells que no estan familiaritzats amb el camp de la prevenció de riscos laborals i amb la seua aplicació en altres sectors on la pressió que exerceix l'autoritat laboral per tal de fer complir la legislació és considerable. Si posem per cas la construcció, hi ha l'obligació de comunicar a l'esmentada autoritat i guardar registre de cada incident, cada accident i cada baixa laboral que tinga el seu origen en les condicions de treball i aquestes comunicacions han d'estar acompanyades de la investigació pertinent. És precisament en aquest punt on entra en joc els diferents índex estadístics preventius que acaben amb la inclusió de les empreses en unes determinades classificacions de perillositat. No cal, però, presentar uns índex fora del comú per rebre una inspecció de treball d'allò més exhaustiva que s'encarregarà de supervisar tots i cadascun dels punts que hem esmentat en aquest article. I cal dir que qualsevol deixadesa en la gestió preventiva per part de l'empresari rep una sanció immediata.

És evident que el sector de la construcció és un dels que més index de mortalitat ha presentat en els darrers anys i resulta lògic que els esforços de l'administració se centren en àmbits laborals com aquest. Però sobta el fet que l'administració, ara en el seu paper d'empresari dels centres públics, incomplisca de manera tan evident la seua pròpia legislació. El cas és que no estem parlant del fet que els factors psicosocials, preponderants en aquesta professió, puguen resultar certament eteris i difícils de sistematitzar i de combatre. No, estem parlant d'un incompliment més bàsic que afecta a l'essència mateixa de la llei, a documents essencials com l'avaluació de riscos, a la informació als treballadors, o a la vigilància de la salut, entre d'altres, incompliments que deixarien en vetlla a més d'un empresari privat si tingueren lloc dins la seua organització.

En qualsevol cas, la realitat i l'horitzó de les retallades no convida a l'optimisme, ans al contrari, la prevenció docent continuarà sent per molts anys, una de les assignatures pendents de l'administració educativa.

Per a saber més:

Normativa vigent

• Àmbit estatal:

Llei 31/1995 de 8/11/95 (BOE10/XI/95). Llei de Prevenció de Riscos Laborals.
Reial Decret 39/1997 de 17/1/97 (BOE 31/1/97). Reglament dels Serveis de Prevenció.
Decret 123/2001, del 10 de juliol de la Generalitat Valenciana.

• Desenvolupament normatiu al País Valencià:

Reial Decret 780/1998 de 30/4/98 (BOE 1/5/1998, modificat pel RD 39/1997. Llei 39/1999 de 5/11/99 (BOE 6/11/99). Conciliació de la vida familiar i laboral: Reial Decret 5/2000 de 4/8/00 (BOE 8/8/00). Text refós de les infraccions i sancions. Llei 54/2003 de 12/12/03 (BOE 13/12/03). Reforma del marc normatiu.

Per a saber-ne més:

- Javier Pérez Soriano. Manual de Prevención Docente. Riesgos laborales en el sector de la enseñanza . Nau llibres
- Autoria compartida: "La salud del profesorado" (Tema del mes), a Cuadernos de Pedagogía núm. 335, Barcelona, maig 2004.
- Autoria compartida: Riesgos psicosociales en la enseñanza, Cuadernos STEs-intersindical, Valladolid, 2003.
- Navarro, Javier: Legislación básica en Salud Laboral, ed. All-i-Oli. València, 2001.

webgrafia

<http://www.prevenciondocente.com/>

Portal de la prevenció docent en l'educació amb textos i materials.

http://www.juntadeandalucia.es/educacion/portal/com/bin/salud/contenidos/BibliotecaVirtual/Libros/CursoIntroduccionPRLISTAS/1140094889527_manualtrp.pdf (ampli manual introductori als conceptes bàsics de la prevenció.

http://www.juntadeandalucia.es/educacion/portal/com/bin/salud/contenidos/BibliotecaVirtual/GuiasyManuales/GuiaDelElegados/1204792909742_symguia_delegados.pdf
(guia per als delegats de prevenció del sector docent)

